

Cronica ideilor

Florin Ardelean

Modernitatea – palmares și nevroză

Sandu Frunză

Fundamentalismul
religios
și noul conflict
al ideologiilor

Sandu Frunză
Fundamentalismul religios și noul
conflict al ideologiilor
(Ediția a II-a revăzută și adăugită),
Editura Școala Ardeleană,
Cluj-Napoca, 2015)

Charlie Hebdo, Bataclan, Zaventem, iată doar trei nume capabile să redeseneze o hartă a Occidentului, într-o altă logică și pentru alte fioruri, detașabile net de patosul călătoriilor sau de răsfațul estetic. Geografia lumii a intrat în era spaimei, iar înțelesul biblic al *morții pre moarte călcând* și-a derivat ostentativ și macabru înțelesurile. Troparul pascal e asurzit de strigătul-preludiu *Allahu Akbar!* Învierea e revolută, moartea fiind setată să logaritmizeze moartea. Fiecare atac terorist ne ia prin surprindere, pentru că proteina Europei nu a reușit să sintetizeze absurdul altfel decât în scenografiile după Ionesco. Spasmul surclasează raționamentul.

Sandu Frunză este unul dintre intelectualii ce ne somează ca, înainte de a ajunge pe un aeroport, să ne instruiim, fie și numai pentru că e civilizată să știm cam din ce pricini poți sări în aer, înainte de-a ajunge în aer! Nu e doar un capriciu, ci gândul bine așezat al celui pe care Nietzsche îl numește *omul teoretic* (primul și cel mai strălucit, Socrate). *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor* este opul unui laborios dascăl universitar, bine încastrat în spiritul academismului clujean, sensibil și sagace. La o duzină de ani de la prima ediție, se cuvenea o aducere la zi a unui *ism* ce are temeritatea demonică de-a necesita *upgrade*-uri, uneori chiar în intervalul scurt de timp în care textul parcurge drumul de la autor spre cititor. Fundamentalismul e continuu în febră. Nu-și permite clipe de relaxare și nici lucidități retrospective. Fapta, iată, terorizează ideea! Sau, cum ar putea suspina un romancier corintic, diegeza bate descripția (a se lua aminte la ce-a pățit Michel Houellebecq în ziua atacului de la Charlie Hebdo, aceeași în care avea de gând să-și lanseze ultimul roman, *Soumission*, despre o Franță islamizată, un fel de cântec de lebedă al secularismului, în grilă litera-

ră). Ceea ce se petrece de la o zi la alta aproape că nu mai apucă să îngăduie spiritului cuvenitele înfășurări în coconul de mătase al reflexivității. Tocmai de aceea, cartea în discuție este un efort de-a nu claca în experiențe de tip *breaking news*, în imagini brute, ce nu mai apucă niciodată să fie editate și nici dezvoltate discursiv pentru că banda rulantă a fanatismului nu lucrează pe stoc.

Universitarul clujean, specialist, printre altele, în bioetică, biopolitică sau imaginarul religios, propune deja o operă demnă de luat în seamă, în contextul în care piața opiniilor, la noi, este inundată cu iluminați și analiști de strânsură, cu specialiști ai rețelelor de socializare, în sfera cărora mesajele postate au fervori narcisiace și coerențe de lamento-uri bizantine. Se solfegiază mult. Fără partituri, de regulă, la pura inspirație. Cu cât impactul unui eveniment este mai mare, cu atât componenta intelectuală a reacției se lasă mai copios dominată de naturelul simțitor, astfel încât o atitudine cum e cea a teologului Hans Küng, invocat la un moment dat în carte, anume că „fundamentalismul poate fi învins numai cu înțelegeri și empatie”, poate stârni clamori din partea celor cu instinct de cruciat în rut. În cel-l privește, Sandu Frunză discută problema în stil ardelenesc, fără grabă, întâi de toate definindu-și termenii și pregătind cu acribie terenul pe care își desfășoară argumentele. Fundamentalismul însuși e luat prin învăluire, trama conceptuală fixând ideologia într-un înțeles decapat de orice intruziune resentimentară sau peiorativă, având un sens pozitiv, potrivit cu care aceasta „încearcă să restituie omului integralitatea realului”, să „fundamenteze ordinea esențială a ființei umane” și, în sfârșit, în consonanță cu mitul, să reclame „prestigiul adevărului total, al certitudinii morale, al acțiunii raționale și eficiente și al satisfacțiilor afective depline”. Ideologia este un topos central, inconvertibil, un ambient al existenței ce nu poate fi ocultat, așa încât orice punere sub acuzare a acesteia, înțeleasă ca religie seculară, nu face decât să tensioneze inutil discursul inițiat spre a înțelege lumea în care trăim (în cazul de față, înțelegerea are drept țintă identificarea unui rău activ și deconcertant – terorismul motivat religios, ca un fel de Armagedon *sui generis*, rivalii fiind islamul, ca ideologie religioasă, pe de o parte, iar pe de alta, lumea secularizată ce a născut civilizația performanței tehnologice). Placenta civilizațiilor pare a fi comună, doar că, la un moment dat, modelele de expresie s-au despărțit, evoluând, din nefericire, spre diferențe ce au ajuns astăzi conflictuale, antagonizate de intoleranță. Occidentul a edificat societăți în baza unor ideologii tot mai mult și mai ferm dissociate de orice religie (modernitatea), pe când Orientul a conservat sacral într-o compoziție reactivă, consolidată mai apoi sub forma ideologiilor religioase (islamul e cel mai facil exemplu). Fundamentalismul nu

este altceva, observă autorul, în acord cu numeroși exegezi, decât simptomul crizei modernității înseși. Avem de-a face, oarecum, cu ceea ce psihanalistul Otto Rank definește prin problema *dublului*, a raportului conflictual dintre Eu și Sine. Existăm într-un plan al istoriei ca identități configurate, cu biografie și destin, numai că dincolo de acest concret ce are densitate și masă se ivește, mai degrabă ca o umbră, ca o ipostază a ființei abstractizate, ideologia. Noul portret al lui Dorian Grey invocă același contraplan malefic, același joc al contrastelor. Hidoșenia nu poate fi anulată prin sfârșirea pânzei. Aparența și realitatea sunt înfățișări ale aceluiași destin aflat perpetuu în căutare de sens și hrănit dintr-un imaginar ce n-a reușit să conteste decisiv mitul.

După ce găsește originea fundamentalismului (exercițiul, ca spirit și atitudine, de găsire, asumare și fixare a fundamentelor religiei) în protestantismul american din anii '20 ai veacului trecut, autorul caută să identifice resurrecțiile acestuia în baza punctelor de intersecție dintre secularism și întoarcerea sacrului. Ciocnirea civilizațiilor, refuzul ideologiilor de-a apune sunt consecințele unei lumi scindate între instrumentalismul glorios al Occidentului și laicizarea ratată a țărilor musulmane. Dincolo însă de această situație, Sandu Frunză identifică în trei capitole bine articulate fundamentalismele specifice ariilor religioase aflate pe câmpul confruntărilor active de-acum. Lumea creștină nu este imună la posibilele derapaje conotate de intoleranță și fanatism, dezvoltând propriile puseuri extremiste ca tot atâtea modalități de refuz al secularismului acuzat de faptul că secătuieste omul de substanța lui genuină. Ca zidiri ale lui Dumnezeu, nu putem accepta, spre exemplu, gestul voluntar prin care cineva decide să stopeze venirea pe lume a unei noi vieți. Repertorierea cazurilor de terorism îndreptat împotriva medicilor care asistă și execută întreruperi de sarcini permite vizualizarea sensurilor în care fundamentalismul creștin își caută și își găsește modalitățile de acțiune. Argumentele biblice nu ezită să fie formulate cu insistență și convingere, apelându-se chiar la crime motivate în numele dreptului la viață, drept primordial și absolut, chiar dacă laicitatea a devenit o filosofie de viață pandemică. Profesorul Frunză constată deficiențe grave în chiar tipul de raționalitate ce definește lumea creștină și avântul ei secularizant: „se pare că e mai simplu să ducem un război cu lumea, chiar cu întreaga lume, decât să purtăm un război cu noi înșine, pentru a ajunge, în cele din urmă, la o pace interioară și la pacea cu lumea pe care dorim să o desăvârșim”. Bunăstarea nu anesteziază spiritul rebel, iar PIB-ul copios pe cap de locuitor nu anulează dezgustul unor activiști anti-sistem, bine situați în chiar miezul societăților democratice și prospere, până într-atâta încât cineva să anunțe că omenirea va fi fericită doar în ziua

în care „ultimul birocrat va fi spânzurat de mațele ultimului capitalist” (punct de vedere exprimat într-o broșură ce conținea dezideratele studenților și tinerilor intelectuali francezi, pe la 1968) sau să pretindă cu sarcasm că nu te poți înamora de graficul ce indică o rată de creștere economică.

Capitolele dedicate fundamentalismelor iudaic și islamic mărturisesc despre tropismele unui fanatism alimentat din sursele Cărilor sfinte, iar apoi întreținut cu vigoare și ură de faptele unei istorii al cărei mers înainte a însemnat pariul cu societatea laică și statul secular. Sionismul nu este atacat cu violență numai din partea palestinienilor, ci și a ultra-ortodocșilor evrei, incapabili să admită un Israel altfel decât supus legilor stricte ale legământului. Fiind autoreferențiale, capabile de aditivări fulminante, urile dintre evrei și islam s-au monumentalizat, găsind suficiente pretexte și ocazii pentru a sedimenta straturi ale unui fundamentalism aproape fantasmatic, recrutat din arsenalul miracolelor ce fac posibile tinerețea fără bătrânețe și viața fără de moarte. Evreii și arabii fac apel, într-o logică a confruntării între facțiunile fanatizate, la soluția aceleiași Război Sfânt, în care Sandu Frunză distinge aceeași recurență motivațională, dar pe argumente selecționate atent și opozitiv. Din fericire, lotul fundamentalist evreiesc este fragil și puțin frecventat, incapabil să dezvolte o ideologie atractivă, ceea ce nu se poate spune în niciun caz despre fundamentalismul islamic, cu mult mai bine activat de resorturi legitimate pe frustrări și manageriat de ideologi infatigabili.

Fundamentalismele sunt izomorfe în multe dintre fantasmatele ce le animă, precum și în vectorii de acțiune pe care le exersează. În același timp, textele sfinte de la care se revendică fiecare diferențiază între indici de fanatism relativ pe care reușesc să-l încarce. Multiculturalismul nu pare capabil să diminueze măcar ponderea lor în economia terorismului, ca fenomen antiseclar și antioccidental, ca ideologie ce sfidează modernitatea, dar nu oricum, ci speculându-i diabolic răul structural. Fundamentalismele, o spune și autorul în câteva rânduri, sunt posibile numai ca tablouri în peisajul global al modernității. Luminismul, Revoluția Franceză, secularizarea și paradigma democrațiilor deschise au lăsat loc și timp de manifestare unui morb ce-a basculat, în numeroase rânduri, raționalitatea în instinctualitate și umanul în bestial. Modernitatea nu poate ascunde chipul său cel rău, nu se poate exorciza astfel încât să putem vorbi sau anunța triumful binelui. S-a spus cândva că frumusețea va mântui lumea tocmai pentru că estetica este un domeniu cu mult mai permisiv și paradoxal decât eticul. Admitem o estetică a urâtului cu oarecare entuziasm, dar o etică a răului este infinit mai greu de negociat.

Lumea în care trăim nu asumă cunoașterea în regim absolut. Altfel spus, deși este necesar, nu este suficient să înțelegi. Poți pieri sfârtecat la fel de temeinic, fie că ești geniu, fie că ești tembela. Apriorismul kantian, spațiul și timpul ca forme pure ale sensibilității, inhibă complet decizia rațiunii. Orice ai face, nu mai depinde de tine. Amplasamentul cel rău este singurul element într-un joc în care moartea echivalează, în același ritm, sublimul și oroarea. Dar pentru că suntem europeni, produsele crepusculare ale celei mai rentabile civilizații, nu se cuvine să pierim abuzați de ignoranță. Ar însemna să ne repudiem tradiția. În clipa de pe urmă, *cuget, deci exist* exprimă iluzia imanentă oricărui spirit hrănit la sânul postmodernității.

În spirit cartezian, Sandu Frunză propune o carte al cărei blindaj e alcătuit dintr-o luxuriantă a trimerilor spre autori în cvasitotalitatea lor celebri (asta îl îndrituiește spre mici compensații cu note de subsol autohtonizate, punctual și generos). De fiecare dată referințele spiciuite trimit spre bibliografii savante și poziții teoretice în vogă, ceea ce induce voga impresiei a unei doxografii bătute de-o anume solemnitate aulică. Ceea ce merită menționat este faptul că numele ilustre convocate la întâlnirile cu conceptele sunt găzduite într-o deplină autoritate a discursului, fără a fana cătuși de puțin savorile unui text ce nu-și poate permite, e limpede!, zburdălnicii și ochiade. La final, o speranță și-o teamă: că *Fundamentalismul religios și noul conflict al religiilor* va înregistra o a III-a ediție, dar că autorul va fi obligat la adăugiri cu totul nedorite.